

il faut może w każdej chwili zmienić się bez ostrzeżenia w *comme il ne faut pas*” (s. 185). Życie codzienne to miejsce przede wszystkim dla krótkotrwałych happeningów czy instalacji, złożonych z nietrwałych, łatwo usuwalnych materiałów. Także w stosunkach międzyludzkich zwraca się uwagę na powierzchowność, tymczasowość, unikanie zaangażowania i trwałych zobowiązań. Rynek dóbr konsumpcyjnych umacnia swoją wszechobecność między innymi poprzez gwarancję łatwej i częstej wymiany dotychczasowych produktów na lepsze, a także przez poczucie kontroli.

Bauman kończy swoją książkę problemem, jakim jest znalezienie „złotego środka” pomiędzy „dawnym” ustawianiem ludzi w szeregu, a „obecnym” wylawianiem i usuwaniem „ludzi nieprzystosowanych” do realiów współ-

czesnego świata. A może owa gra w wykluczanie i przyłączanie stanowi jedyny sposób „porządkowania spektrum ludzkiego życia i jedyną wyobrażalną formę, jaką nasz wspólny świat może przybrać” (s. 206).

Poruszana przez Autora problematyka, związana z procesami globalizacji zachodzącymi niemal w każdej dziedzinie ludzkiego życia, nie jest niczym nowym. Prac na temat szans i zagrożeń towarzyszących zachodzącym współcześnie przemianom jest bez liku. Autor nie prezentuje nowego odczytania poruszanej problematyki, a swoją książkę traktuje – jak zasygnalizował we wstępie – jako zaproszenie do ponownego i nieco odmiennego namysłu nad mechanizmami rządzącymi i kształtującymi naszą rzeczywistość kulturowo-społeczną.

Silvia Malankievičová

Význam fenoménu slovanstva v kontexte kultúrnej a politickej integrácie Európy

Значение феномена славянства в контексте культурной и политической интеграции Европы

Viera Bilasová, Rudolf Dupkala, Viera Žemberová (red.), *Fenomén slovanstva II., jeho filozofické, teologické, politologické a literárnohistorické reflexie na Slovensku*, Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, FF PU, Prešov 2005, ss. 236

Zborník štúdií *Fenomén slovanstva II., jeho filozofické, teologické,*

politologické a literárnohistorické reflexie na Slovensku. (Viera Bilaso-

vá, Rudolf Dupkala, Viera Žemberová, eds., Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, FF PU, Prešov 2005, s. 236.), tematicky nadväzuje na predchádzajúci prvý diel (Prešov 2004) a je venovaný reflexiám miesta a významu fenoménu slovanstva, slovanskej duchovnosti a idey slovanskej vzájomnosti nielen na Slovensku. Ako pozitívne možno hodnotiť interdisciplinárny charakter a medzinárodnú platformu predkladaných štúdií, ktoré neopomínajú úskalía témy „fenoménu slovanstva” a vstupujú do mnohdimenzionálnych diskusií, no vždy v otvorenom poli, ktoré umožňuje ďalšie tvorivé interpretovanie.

V úvodnej štúdií *Slavistické doteky* sa autor Ivo Pospíšil venuje špecifickým črtám evolúcie slovanských literatúr. Problémovo i historicky exponuje pojem slovanská literatúra vôbec. Kládí si otázky týkajúce sa „preverenia” pojmu slovanskej literatúry: kládí si otázku, či je vedecký obhájitelný, alebo či ide len o mytologizáciu alebo romantickú fikciu; zároveň skúma, či sémantický obsah tohto pojmu naplňuje iba jazyková príbuznosť, alebo i iná možná slovanská jednota – ako fakt komplexu kultúry, duchovného života a národného myslenia Slovanov. Všimá si predovšetkým vedecky i filozoficky formulovanú literárnohistorickú jednotu slovanských literatúr v obdobiach romantizmu, mesianizmu, českého a slovenského národného obrodzenia i pozitivizmu, pričom fókusom jeho výskumu je najmä tvorba Franka Wollmana ako predstaviteľa morfo-

logickej školy. Autor konštatuje: „Jestliže otázka slovanských literatur dosud existuje a nelze ji pominout, je to především zásluha vnitřního, umělého obnovování a modelování této jednoty. Slovanské literatury zůstanou slovanskými, pokud to budou samy cítit jako vnitřní potřebu, pokud bude zapotřebí, aby se opíraly o společné, silné tradice, pokud budou chtít hledat záštitu v společných představách a tvarech, aby si uchovaly vlastní specifikum a autonomii v nové Evropě, již tím současně přinesou něco zvláštního, něco, co je pro ně charakteristické” (s. 15). Zdá sa, že prínosom celého príspevku sa nestáva len tematizácia problému slovanskej jednoty, ale súčasne autor neopomína jednotný zmysel európskej tradície, jej kultúrnu i duchovnú spätosť s ino-slovanskými literatúrami, ktorá nespočíva len v spoločných teritoriálnych, demografických a geografických podmienkach. V závere svojho príspevku vyslovuje úvahy o Európe ako o staro-novom celku, „neboť jeho síla nespočívala v počtu armád, ale v hlubinách duchovního vědomí, jehož bytí není bezprostředně závislé na konkrétním mocenském uspořádání, režimech, vládách, politice a politicích. Toto přirozené hlubinné duchovní vlnění by se nám mohlo hodit i dnes v nových, i když – jak patrně – ne zcela nových podmínkách” (s. 34).

Príspevok Miloša Zelenku *Několik poznámek ke Kollárově slovanské vzájemnosti v interpretaci Matiji Murka*, sa vracia k myšlienke slovanskej vzájomnosti a k jej rôznym

aktualizáciám. Autor pritom nezábúda na fakt, že táto idea sa neraz vzdala svojmu pôvodnému kontextu: „slovanská vzájemnosť nejednou synonymicky splývala s hrozbou panslavizmu jako jistý ideologický konstrukt a politická ideje, na druhou stranu byla mnohdy redukovaná na pouze estetický výraz dobového, citově motivovaného povědomí o jazykové příbuznosti Slovanů” (s. 91). Autor v rámci filozofického základu pojmu literárnej vzájomnosti pozitívne vyzdvihuje najmä princíp „čistej humanity”, v ktorom sa vyjavuje vývojová zákonitosť ľudstva a jeho kultúry a ktorému je podriadená i kategória národa ako jeho procesuálna forma. M. Zelenka taktiež nachádza komparatívnu paralelu medzi konceptom J. Kollára a dielom slavistu M. Murka. Osobnosť M. Murko podľa neho dokázala preklenúť medzigeneračné mosty a pritom naplniť kollárovskú vzájomnosť moderným obsahom: „ačkoli Murko detailně a taxativně uvádí Kollárovy omyly (za největší omyl považuje tezi o jediném slovanském jazyku a národu, která byla romantickou fikcí slovanské mytologie a archeologie, přesto vyzdvihuje Kollárovo přitakání konvergentním procesům ve slovanském světě: vzájemnost jako všelidský ideál je zároveň praktickou cestou ke sblížení národů, k zajištění evropského míru, metodologickým instrumentem dialogického poznávání a obhacování” (s. 102).

Tematicky a metodicky príbuznou je aj štúdia autoriek Viery Bilasovej a Viery Žemberovej *Fenomén*

slovanstva alebo o pôvodnej téze a jej autorskej rekonštrukcii (Ján Kollár a Karol Kuzmány, Ján Kollár a Ľudovít Štúr). Autorky vo svojom literárno-historickom výskume sledujú aplikačný vzťah medzi uvedenými osobnosťami. Reflektujú jav fenoménu slovanstva a jeho následkov z „praktikovanej“ vzájomnosti v slovanskej ideológii, pričom vyzdvihujú text K. Kuzmányho Ladislav, ktorý „už v čase svojho prvého zverejnenia „fungoval” predovšetkým ako ilustračný a dôstojný spôsob, akým sa do slovenského priestoru vniesla dobovo inšpirujúca Kollárova (kultúrne koncipovaná) predstava o slovanskej vzájomnosti” (s. 112). Kvalitatívny prínos špecifickej teoretickej analýzy autoriek nespočíva len v uvedení komparatívnych ideových vzťahov dejateľov a interpretov tézy slovanskej vzájomnosti, ale zároveň v identifikovaní kontextuálne širších súvislostí rekonštrukcie ich tvorby: „vývin ukázal, že vzťah Ján Kollár, Karol Kuzmány a Ľudovít Štúr, lebo ide o národnú ideu a duchovnú aj kultúrnu emancipáciu slovanskej spoločnosti v európskom a užšie aj v slovanskom pohybe spred dvoch storočí, do ktorého vstupovali každý z nich svojsky (politologicko-kultúrny koncept, umelecko-estetický koncept, genologický a kultúrno-filozofický koncept) a vždy s presvedčením, že sa zapájajú do organizovania podložia „veľkého” národného procesu, dodnes zostáva aktuálnym heuristickým, výkladovým, komparatívnym a „sporiacim” sa priestorom literárnej vedy” (s. 114–115).

K ideovému posolstvu Ľ. Štúra sa vracia aj Rudolf Dupkala, autor štúdie s príznačným názvom *Reflexie fenoménu slovanstva v Štúrovom spise Slovanstvo a svet budúcnosti (Pokus o reinterpretáciu textu)*. R. Dupkala si všima pozoruhodný fakt modifikácie Štúrovej filozofickej platformy a jeho sociálno-politických názorov v jeho poslednom spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Autor analyzuje Štúrov variant hegelianizmu, ktorý prešiel určitou genézou predstáv o slovanstve v smere od federalistického austroslavizmu, cez revolučný demokratizmus až po panrusizmus, pričom spochybnil aj viaceré svoje politické názory, ktoré zastával v minulosti. R. Dupkala správne poznamenáva, že „prispej k ideovo-politickému rozkolísaniu celej svojej generácie. Prejavilo sa to v jej balansovaní medzi západnou a pro-východnou orientáciou, v hľadaní vlastného postavenia v európskom kultúrnom a geopolitickom priestore, v úsilí o sformulovanie „tretej cesty“ medzi otvorenou a nieotvorenou spoločnosťou“ (s. 124). V závere svojej štúdie autor zdôrazňuje, že Štúrov panrusizmus „je napokon dôsledkom politicky i ľudsky extrémneho zúfalstva (či prejavom beznádeje) než produktom serióznej filozofickej reflexie“ (s. 133), aj napriek tomu, že v Štúrovej koncepcii treba predovšetkým vyzdvihnúť jeho humanizmus, úsilie o humánnejšiu formu života a všeľudské hodnoty.

J. Pospíšilová, autorka štúdie *Osuského myšlienkový koncept žitého slovanstva v kontexte jeho diploma-*

tických úsilí, predstavuje najmä filozofický a etický rozmer projektu žitého slovanstva, Osuského snahu o morálne zakotvenie politických otázok národa i identity. Osuského pôsobenie v diplomatických službách a súčasne jeho teoretický koncept slovanstva sú dokladom celostnosti jeho programu, ktorý podľa autorky vystupuje ako „progresívne a proeurópske zmýšľanie, ktoré bolo schopné ideovej nadväznosti na tradičné hodnoty, ktoré dokázal ďalej produktívne spájať a posúvať k širším kontextom, a exemplifikovať tak, ako by sa mohlo, či malo uskutočniť reálne uchopenie spôsobu, ako vykročiť z autonómneho kultúrneho a spoločenského priestoru ďalej a bez toho, aby sa narušila jeho svojbytnosť“ (s. 146). J. Pospíšilová vyzdvihuje najmä Osuského ostrú kritiku predstavy o superiorite národa, ktorú podporuje rasová teória, pričom idea rovnosti a slobody národov je nosnou tézou Osuského koncepcie žitého slovanstva. Autorka nachádza v etickej dimenzii Osuského úvah príklon ku Kantovmu odkazu v chápaní hodnoty a dôstojnosti človeka, kde zároveň rezonuje myšlienka, že „úcta k sebe má byť aj úctou k inému“ (s. 158).

Autorky Helena Džupková a Gita Geremešová vo svojej štúdii *Fenoméni slovanstva v dobových ambíciách kresťanstva a jeho konfesii* nastolili problém náboženstva a jeho tendencií zachovávať osobitosť etnika, národa. Autorky neopomínajú integračný vplyv kresťanského náboženstva v Európe, čím otvorili „provokujúcu“ a miestami polemickú tému nacio-

nálneho konfesionalizmu či skôr konfesionalného nacionalizmu. Dôležitým sa v ich teoretickom výskume stáva najmä odlišovanie normatívneho a žitého náboženstva, pričom je zaujímavé najmä ich pozorovanie, „že v premene náboženstva na nacionalistickú ideológiu je funkčnejšia a „chytľavejšia“ relígia každodenná, žitá, „insitná“, ateoretická. Teda náboženstvo na jednej strane absorbuje národné osobitosti, v istom zmysle ich posvätiť, ba až glorifikuje, na druhej strane religiozita katolícka či protestantsko-evanjelická dá „vedomiu“ národa špecifickú osobitosť“ (s. 41).

Príspevok Roberta Ištoka *Juhoslovanská kríza: Slovania proti Slovanom*, sa snaží čo najkomplexnejšie analyzovať konflikt v Juhoslávií. Vo svojom výskume autor identifikuje viaceré dezintegračné činitele (prírodné podmienky, kultúrne zlomy, ekonomickú štruktúru, politický systém, vzťahy medzi Srbmi a Chorvátmi), ktoré vplývajú na diferenciáciu juhoslovanského priestoru, a zároveň sa stávajú príčinami vývoja v priestore západného Balkánu. Podnetné sa stávajú teoretické analýzy neúspešného hľadania integračnej štátnej idey, v ktorých autor pripomína aj fakt existencie idey juhoslovanskej vzájomnosti, ktorá však „počas komunizmu z triedneho hľadiska bola interpretovaná vzletnými heslami „bratstva a jednoty“, nenašla výraznejší a predovšetkým dlhodobější odraz v myslení väčšiny obyvateľov Juhoslávie“ (s. 77).

Peter Káša, autor príspevku *P. J. Šafárik a jeho prirodzený obraz (nie-*

len) slovanského sveta (k 110. výročiu narodenia) sa pri hodnotení osobnosti P. J. Šafárika ponára najmä do literárnych textov, pričom jeho tvorbu charakterizuje ako tú, ktorá „sa formovala a vyvíjala na pozadí tvorivého napätia medzi pólmi národno-emozívnej aktuálnosti a nadnárodného univerzalizmu“ (s. 86). *Jazykový základ kultúrneho spoločstva Slovanov* je príspevkom, v ktorom Ján Koška nanovo reflektuje predmet slavistiky a skúma akú funkciu má fakt jazykovej príbuznosti pri vytváraní mentálnych modelov a kultúrnych identít slovanských národov. Autor príznačne konštatuje, že „Slovensko zároveň žilo a žije v ďalších regionálnych a globálnych medzinárodných spoločnostiach. Existujú totiž rozličné typy medzinárodných spoločností, s ktorými úzko súvisia i špecifické a čiastkové spoločnosti medzikultúrne i medziliterárne“ (s. 59).

V štúdiu *T.G. Masaryk a slovanství (k Masarykově analýze duality západnictví a slavjanofilství v ruském myšlení)* Jan Zouhar uvádza, že u T.G. Masaryka sa slovanská otázka stala jeho celoživotným úsilím, pričom „Masaryk si po celou dobu svojho vedeckého a politického pôsobení uchoval kritický odstup od všetkých forem panslavizmu a neoslavizmu a že sa opíral o hlbokú znalosť kultúrnych, hospodárskych a politických pomeroch jednotlivých slovanských národov“ (s. 138). Autor tohoto príspevku si vo svojich reflexiách postavil zložité a v mnohom problémové otázky týkajúce sa kritérií rozlišovania me-

dzi „slavjanofilství a západnictví“ (s. 141) u Masaryka i v ruskom myslení a zároveň skúma možnosť syntézy obidvoch týchto ideových pólov.

Marcela Gbúrová, autorka štúdie *Etnoemancipačná slovanská teória Štefana Launera*, upozorňuje na fakt dištinkcie medzi chápaním dejín a úlohy národov medzi Š. Launerom a inými mysliteľmi na Slovensku, ktorí sa podieľali na pozitívnom určení slovenského (či československého) národa. Podľa autorky sa Š. Launer v „nazeraní na etnovývojovú trajektóriu ľudského spoločenstva v európskom priestore, ktorá predpokladala vznik vyššej etnoemancipačnej syntézy, – paradoxne – ocitol mimo teoretických rámcov koncepcií J. Kollára a E. Štúra, hoci všetci sa inšpirovali tým istým filozofickým myslením – počnúc Herderom, končiac Hegelom“ (s. 162–163). V príspevku *Slovanský rozmer Hečkovej filozofickej a politickej koncepcie národa* Anton Takáč zaraďuje P. Hečku do línie slovenského romantického mesianizmu a antihegelianizmu, ktoré mali v jeho prípade „zjavne synkretický, ba až eklektický charakter. Kombinovali sa v ňom idey Herderovej koncepcie dejín ľudskosti, schellingovskej a baaderovskej teozofie, poľskej a ruskej romantickej filozofie a kresťanskej teológie“ (s. 172).

M.N. Gromov vo svojom príspevku *Slavjanskaja ideja v ruskoj kultúrnej i političeskoj tradícii (Slovanská idea v ruskej kultúrnej a politickej tradícii)* sa zaoberá témou slovanskej jednoty v historicko-

kultúrnom priereze na teritóriu Ruska od najstarších písomných prameňov až po súčasnosť, pričom poukazuje na to, že 20. storočie bolo charakteristické devalváciou myšlienky slovanskej vzájomnosti. Ruský autor pripomína, že pokusom o znovuoživenie idey slovanskej vzájomnosti bolo založenie Štátnej akadémie slovanskej kultúry v Moskve (Gosudarstvennaja akademija slavjanskoj kultury – GASK). Snahou tejto inštitúcie je rozvíjať predovšetkým kultúrne interakcie medzi jednotlivými slovanskými národmi, výsledkom čoho, je aj zmluva o spolupráci medzi spomenutou akadémiou a Prešovskou univerzitou v Prešove.

Josef Sipko vo svojom príspevku *Vosprijatie Rossii v Slovákii (Apercepcia Ruska na Slovensku)* sa venuje deskripcii obrazu Ruska, ruskej kultúry na bohatom knižnom a publicistickom materiáli i v masmediálnom priestore na Slovensku. Autor upozorňuje na často skreslený obraz pri posudzovaní fragmentov ruskej kultúry, poukazujúc aj na nekompetentnosť mladých slovenských prekladateľov a súčasne na neznalosť ruských spoločensko-kultúrnych fenoménov. V týchto prípadoch odhaľuje také používanie ruských etnokultúrnych rusizmov, ktoré vedie k ich negatívnej konotácii, následne i apercepcii. Vzhľadom na kultúrnu príbuznosť slovenského a ruského národa je načrtnutý rozpor medzi historickou fakticitou a jej pokriveným obrazom, ktorý autor považuje za neadekvátny.

V príspevku *Slovanstvo a jeho historická úloha v koncepte Nikolaja*

Danilevského Irina Dudinská bližšie analyzuje Danilevského koncepciu teórie štátu, ktorej „hlavným cieľom bolo spochybníť eurocentristické teórie zdôrazňujúce ideu politickej, ekonomickej a kultúrnej nadradenosti Európanov nad inými národmi sveta“ (s. 190). Príspevok Ľubice Babotovej *Ukrajinsko-slovanské reflexie v literatúre buditeľského pokolenia Rusínov-Ukrajincov (Tvorba spisovateľov 19.st)* poskytuje prehľad literárnej tvorby formovanej duchom národnobrodeneckej idey a približuje „ideovotematický zámer spisovateľov-buditeľov 19. storočia, ktorý sa stotožnil so všeobecnou spoločenskou potrebou formovať národnú uvedomelosť miestneho obyvateľstva prostredníctvom pôsobenia umeleckého slova, preto vo svojich dielach propagovali slovanofilskú ideu“ (s. 200).

Do srbského kultúrneho prostredia nás vnáša príspevok Jána Zozuľáka, *Osobnosť Nikolaja Velimiroviča v kontexte problematiky slovanскеj vzájomnosti*, v ktorom autor predstavuje zabudnutú a zakázanú tvorbu významného srbského spisovateľa, teológa a biskupa N. Velimiroviča. Ján Roháč autor príspevku *Postavenie Slovanov v Európskej únii (juristická reflexia)* analyzuje z právneho hľadiska Ústavu pre európskych občanov, ktorá má za cieľ zabezpečiť priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.

Zborník štúdií venovaných skúmaniu slovanstva patrí k výsledkom teoretického výskumu, ktoré nás upozorňujú na dôležitý fenomén vzťahu

k minulosti, ktorý musí vyjadriť aj moderná civilizácia. Potvrdiť svoje korene, nájsť svoj pôvod znamená hľadať a nachádzať vnútornú logiku a zmysel dejín a ako uvádza Paul Ricoeur „prebudiť spiacu kultúru a vstúpiť zároveň do univerzálnej civilizácie (...) neopakovať jednoducho minulosť, ale zapustiť v nej svoje korene, aby sme potom dokázali nájsť nové“¹.

¹ P. Ricoeur, *Života, pravda, symbol*, Praha 1993, s. 153–158.